

บทที่ ๔

อิทธิพลและคุณค่าของหลักธรรมและคติธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องกำกาดำ ที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคมชาวอีสาน

ในบทนี้ศึกษาอิทธิพลและคุณค่าของหลักธรรมและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำ ที่มีต่อชาวอีสาน ในด้านประเพณี ด้านสังคม ด้านความเชื่อ ด้านการดำเนินชีวิต และคุณค่าของหลักธรรมและคติธรรม ดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์บริบทของวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำ

สำหรับประเด็นที่จะต้องนำมาพิจารณาเกี่ยวกับวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำจะพบว่า นิทานเรื่องนี้มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นนิทานที่ถูกแต่งหรือประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการสอนธรรมของพระสงฆ์ หรือของคนทั่วไป เนื่องจากเป็นเรื่องที่สอนเกี่ยวกับกรรม การเกิดใหม่ ความดี ความชั่ว และการทำความดี เป็นต้น ซึ่งนิทานนี้โดยธรรมเนียมของการเผยแพร่จะใช้เผยแพร่ในงานประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น งานศพ การแจกข้าว ซึ่งเป็นการสอนธรรมและเพื่อที่จะปลูกบประโยชน์จิตใจอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจจึงได้นำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงประเด็นที่น่าสนใจของนิทานเรื่องนี้ ซึ่งประเด็นที่จะนำมาวิเคราะห์นั้นก็มีดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ประเด็นที่มา/ผู้แต่ง

นับว่าเป็นประเด็นที่สำคัญในการศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำก็คือ เรื่องของการวิเคราะห์ที่มาของเรื่องกำกาดำ สำหรับเรื่องที่มีมานั้นเราจะพบว่าทุกคนที่มาศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ก็จะคิดว่าที่มาของเรื่องเป็นเรื่องราวที่มาจาก การแต่งขึ้นมาเองของผู้แต่งที่เราไม่รู้จักชื่อ จะรู้จักเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่คัดลอกเท่านั้น นิทานเรื่องนี้ถือว่าเป็นนิทานที่มีเอกลักษณ์เป็นนิทานเชิงประเทืองปัญญา ไม่ได้เป็นนิทานที่มุ่งสอนธรรมะและคติสอนใจโดยมีการแทรกอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานเอาไว้หลายอย่างโดยเฉพาะอารมณ์ของการเป็นเด็กกำพร้า ถูกทอดทิ้งนั้นถือว่าเป็นอารมณ์ที่แสดงให้เห็นว่าสังคมชาวอีสานให้ความสำคัญกับเด็กที่เป็นกำพร้ามาก ซึ่งผู้ที่แต่งนิทานเรื่องนี้แสดงว่าเป็นคนที่มีความคิดและภูมิปัญญามาก แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า นิทานเรื่องนี้ไม่มีการระบุชื่ว่าใครเป็นผู้แต่ง เท่าที่ปรากฏจะปรากฏเฉพาะส่วนที่เป็นผู้คัดลอกเท่านั้น

๔.๑.๒ จุดประสงค์การแต่ง

สำหรับประเด็นเรื่องของจุดประสงค์ของการแต่ง ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการแต่งเพื่อ (๑) การใช้เป็นสื่อในการสอนธรรม และ (๒) เพื่อใช้ในการสร้างความเข้าใจในชีวิต ซึ่งเรื่องแบบนี้ผู้คนชอบเพราะมันเข้ากับชีวิตจริงของหลายๆคนมากทีเดียวดังนั้น จึงพอมีข้อสรุปได้ง่ายๆว่าจุดประสงค์การแต่งนี้น่าจะมีเพียงสองประการนั้นเท่านั้น

๔.๑.๓ เอกลักษณะของตัวละครในการเป็นสื่อสอนธรรม

สำหรับประเด็นที่จะต้องนำมาวิเคราะห์ต่อไปก็คือประเด็นเรื่องของตัวละครที่มียุทธศาสตร์ในการเป็นสื่อสอนธรรม โดยตัวละครในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำนี้นั้นมีอยู่ไม่มากนักเนื่องจากเรื่องกำกาดำนี้นั้นเป็นวรรณกรรมขนาดสั้นๆไม่ยาวเรื่องราวที่เกี่ยวข้องรวมทั้งบุคคลจึงมีไม่มากนัก แต่ถึงอย่างนั้น ตัวละครแต่ละตัวก็สามารถที่จะนำมาเป็นสื่อสอนธรรมได้ดังนี้

(๑) **พระเอก** สำหรับพระเอกคือท้าวกำกาดำนี้นี้ถือว่าเป็นพระเอกที่มีสถานะเป็น “เด็กมีปัญหา” คำว่ามีปัญหาในที่นี้ก็คือมีร่างกายที่ไม่เหมือนคนอื่น คือมีร่างกายสีดำเป็นตอถ่านไฟไม่เหมือนกับชาวบ้านทำให้แม่ผู้ให้กำเนิดเกิดความอับอายและพยายามที่จะนำพระเอกไปลอยแพทิ้งแม่น้ำแต่ถูกพ่อห้ามไว้ แต่ถึงอย่างนั้นที่สุดผู้เป็นแม่ก็ทำสำเร็จ คือสามารถนำเด็กคนนั้นไปลอยแพทิ้งไปได้ อนึ่งพระเอกเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นคนที่มิจิตใจดี เข้มแข็งอดทนและไม่ยอมแพ้ในเรื่องราวต่างๆที่เขามากระทบเช่น ถูกย่าจำสวนด่าว่าอย่างไรก็ไม่เคยโกรธ หรือถูกญาติของนางเอกดูถูกอย่างไรก็อดทนอยู่ไม่มีการตอบโต้แต่ประการใด เช่นตอนถูกย่าจำสวนด่าว่า

แต่นั้น	ยายก็มิสบัญ	หลับตาซังซ้าพัดดำ	พุทโธโน
อันว่า	บักขี้ฮ้ายมึงนี้	ฮ้อยฮวดเป็นว่าลือ	
	กูก็เฒ่ามาปานนี้	ฮ้อยเช่นพันคน	นี้แหละ
	กูก็ยังมั่งจืด	บ่อเป็นการชื้อฮ้อย	
	มึงนี้ตั้งหากเกิดมาได้	สอง สามปี เถิงขบ	มานี้แล้ว
	มึงสั่งมาพางานขอ	ว่าชื้อเตาด้าฮ้อย	
	มึงก็หนีไปนอนชะแลงแห่ง	แจเฮือนนอนอยู่	บักเวอร์เอ๋ย
	กูก็เฒ่ามาปานดังนี้	ก็ยังฮ้อยบ่อเป็นนี้เต๋*	

แต่ไม่ว่าย่าจำสวนจะด่าอย่างไรก็พระเอกคือกำกาดำนี้นี้ไม่มีทางที่จะโกรธกลับเอาใจยายอยู่อย่างนั้นเพราะเห็นว่าที่ฟังของตนเองก็มีเพียงเฉพาะย่าจำสวนนี้เท่านั้น นอกจากนั้นพระเอกยังเป็นคนที่มีความกตัญญูเป็นที่สุดดังจะพบว่าพระเอกได้กลับมารับยาจำสวนและพ่อของตนให้มาอยู่ในวังหลังจากที่ถูกรูปและขึ้นครองราชย์แล้ว แสดงให้เห็นว่าพระเอกนั้นมีคุณธรรมคือความกตัญญูเป็น

* สุภณ สมจิตศรีปัญญา, **ท้าวกำกาดำ**, (มหาสารคาม : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒๕๒๒), หน้า ๓๔.

เลิศ ซึ่งความเป็นคนไมโกรธ อดทน และเป็นคนกตัญญูนี้เองถือว่าเป็นคุณลักษณะของความเป็นคนดีที่พระเอกมีและผู้อื่นก็สามารถที่จะนำเอาคุณลักษณะของพระเอกไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้

(๒) นางเอก สำหรับนางเอกคือ นางลุน ในฐานะที่เป็นลูกสาวพระราชา นางลุนเป็นคนที่ไม่หยิ่ง มีสติปัญญาไม่เหมือนกับพี่น้องทั้ง ๖ คนของนางที่มีนิสัยเย่อหยิ่งดูถูกคนอื่นและเอาแต่ใจซึ่งเป็นคุณลักษณะทั่วไปของบรรดาลูกคนที่มียศศักดิ์ทั้งหลาย แต่นางลุน ไม่เป็นดั่งนั้น นางเป็นคนเรียบง่าย อดทนไม่พุดมากและไม่มีปัญหาในเรื่องของการทำตามคำสั่งหรือเชื่อฟังผู้ใหญ่ คุณธรรมที่นางมีคือความเป็นคนที่มีสติ เช่น ตอนที่เห็นพวงมาลัย นางก็รู้ได้ทันทีว่าไม่ใช่ยาจำสวนเป็นคนร้อยมาลัยนั้นมา ดังปรากฏในข้อความว่า

เมื่อนั้น	ยายก็เอาดอกไม้	ยอใส่ไต้คำ	
	ยายก็ยอทูลถวาย	ถวายไหว	
	นางลุนน้อย	บายเอาดอมย่า	
	นางก็เห็นดอกไม้	นายเฒ่าหลากกะตา	แท้แหละ
แต่นั้น	นางก็เวียนๆอ้อม	เวียนแยงหลายเล่า	
เมื่อนั้น	เทวดาด้าว	แดนเมืองชูช้อย	
	นางก็เห็นธูปในดอกไม้	หัวซ้อนก่ายกัน	
	เห็นทั้งธูปกินนรี	กินนาลอนเสียงคู่	
	มีทั้งหัวอิงหมอน	ปีบนมดมแก้ม	
	อันหนึ่งเป็นธูปช้าง	งาแส่วส่วนสน	แลเยอ
	มีทั้งควนขับ	ชี้หัวทั้งท้าย	
อันหนึ่ง	เป็นธูปนาคหัวสวดสุมทั้งก็มี	หัวสวนสุมหางก็มี	
	หัวสวนสุมสอดกัน	เลี่ยนซ้ายซ้าย	
อันหนึ่ง	นางก็เห็นธูปน้อย	ท้าวกำกาดำ	
	หลงพลอยพัด	พากเมืองมาพี	
อันหนึ่ง	นางก็เห็นธูปท้าว	นั่ง อาตสนามเพียง	
	มีทั้งสาวสนมเสียงอยู่	สะลอนเลียนชะล่าย	
แต่นั้น	นางลุนน้อย	แยงดูเห็นธูป	
	ในดอกไม้	ใจน้อยขาดดอม	แท้แหละ
แต่นั้น	นางลุนน้อยมีคำถามย่า	อันว่าฮวดดวกไม้	
	ยายเฒ่าหลาก	กะตาแพ้นอ	
อันนี้	ไผมาฮ้อยให้	สายใจตนย่านายเอย	

ขอแก่นายแจ่มเจ้า ไชแจ่งย่าอำทอนเ๒

จากข้อความดังกล่าวจะพบว่านางลุนนั้นเป็นคนที่มีฉลาด มีสติปัญญามากแค่เห็นนางก็รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏต่อหน้านั้นไม่ได้มาจากการทำของย่าจำสวนแต่น่าจะมาจากคนอื่น ประการต่อมานางเป็นคนที่มีสติปัญญาแม้คราวที่นางได้เสียกับกำกาดำแล้วแทนที่นางจะเป็นคนที่เดือดร้อนเพราะการซักถามของพระราชา แต่ที่สุคนั้นนางก็นิ่งเงียบเมื่อพระราชาถามว่าจะแต่งกับกำกาดำไหม นางก็ตอบได้อย่างเท่าทันว่า นางเคารพการตัดสินใจของพระราชา แม้จะให้ไปแต่งกับหมานางก็ยอม แสดงให้เห็นว่านางลุนเป็นคนที่ดีมากคือเป็นคนที่มีเมตตา อดทน และมีปัญญา

(๓) พี่น้องนางเอก สำหรับพี่น้องนางเอกนั้นมีทั้งหมด ๖ คนทั้ง ๖ คนนั้นเป็นบุตรของพระราชา แต่เป็นคนที่มีอัธยาศัยแตกต่างไปจากนางลุนมากก็มีความหยิ่งยโสวดฐานะและดูถูกคนอื่น อีกทั้งไม่มีปัญญา สังเกตจากเมื่อเวลาถูกพระราชาถามว่ามีใครจะแต่งกับกำกาดำไหม ก็ไม่มีใครยอมเข้าบอกว่าถ้าให้แต่งกับกำกาดำให้ตายเสียดีกว่า แต่เมื่อเวลาที่กำกาดำเผยตัวเองเท่านั้นแหละนางทั้งหกก็คิดได้และมีความต้องการลึกๆที่จะแย่งชิงสามีของนางลุนมาเป็นของตนเอง ดังปรากฏในข้อความว่า

แต่นั้น	นางทั้งหกพร้อม	พากันมาหลั่งหล่ำ
	เห็นแจ่มเจ้า	บาท้าวลวดกะสัน
อันว่า	จิตต์แก่นแก้ว	แป้วหล่ำหลงจิตต์
อันว่า	ในใจคิด	อยากชมดอมน้อง
	เมื่อจักชิงชมแท้	ก็กลัวเกรงพระยาพ่อ แท้นา ^๓

อันนี้ถือว่าเป็นอุปนิสัยและคุณลักษณะของบรรดาพี่สาวของนางลุนที่มีอุปนิสัยที่เอาแต่ได้และไม่ให้เกียรติในความเป็นคนอีกทั้งยังมีความอิจฉาริษยาน้องสาวตัวเองมาก แต่เพราะเกรงในอำนาจของพระราชาจึงไม่กล้า

(๔) ย่าจำสวน สำหรับย่าจำสวนนั้นถือว่าเป็นแม่คนที่สองของพระเอกเป็นคนที่จิตใจดีงามแต่เสียที่ปากร้าย คือเป็นคนปากร้ายแต่ใจดี มีเมตตาสูงคอยช่วยเหลือพระเอกอยู่ตลอดเวลา เป็นคนยอมไปสู้ของนางลุนกับพระราชาให้กับพระเอกซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่หากเป็นคนไม่รักหลานก็จะไม่ยอมทำแบบนี้ แต่เพราะมีความรักต่อกำกาดำจึงได้ตัดสินใจในการไปขอนางลุนให้กับกำกาดำ

(๕) พระราชา สำหรับพระราชนั้นถือว่าเป็นผู้ที่มีเมตตา เป็นนักปกครองที่มีความยุติธรรมและเป็นประชาธิปไตยสูงไม่มีการบังคับจิตใจผู้อื่นจากการถามลูกสาวทั้ง ๗ ก่อนว่ามีใครอยากแต่งกับกำกาดำบ้าง ซึ่งเป็นการถามนำก่อนโดยไม่ใช้อำนาจในการปกครองแม้กับลูกสาวของตนเอง หรือนอกจากนั้นทรงมีพระราชอำนาจที่คนอื่นก็เกรงกลัวสังเกตได้จากการที่บรรดาลูกสาวของพระองค์นั้น

^๒ สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ท้าวกำกาดำ, หน้า ๓๗.

^๓ สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ท้าวกำกาดำ, หน้า ๕๓.

ต่างเกรงกลัว ไม่กล้าที่จะทำการแย่งชิงสามีของน้องสาว ซึ่งคุณลักษณะของพระราชานี้ถือว่าเป็นลักษณะของผู้ปกครองที่ดีหรือผู้ปกครองผู้ทรงธรรม

(๖) **พระอินทร์** พระอินทร์เป็นเทวดาที่ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือพระเอกในคราวที่พระเอกต้องการความช่วยเหลือตามเวลาที่เหมาะสม เช่น ตอนที่กำกาดำต้องการที่จะแต่งงาน ต้องการที่จะมีเมืองเพื่อให้สมกับที่จะได้เป็นลูกเขยของพระราชานี้และไม่ทำให้นางสูญเสียหน้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระอินทร์นั้นเป็นผู้ที่มีคุณธรรมเป็นอย่างมาก

(๗) **พ่อพระเอก** สำหรับพ่อพระเอกนั้นถือว่าเป็นบิดาที่มีคุณธรรมมาก รักลูกด้วยจิตใจ แม้ว่าลูกจะเป็นอย่างไรก็รักไม่มีการรังเกียจผิดกับแม่ของพระเอกที่จะเอาลูกไปทิ้งอย่างเดียว นอกจากนั้นก็ยังเป็นคนที่มีเหตุผลในการพยายามให้เหตุผลกับผู้ที่ป็นภรรยาว่าเลี้ยงไว้เถอะบุญเขามีเขาก็จะสามารถอยู่ได้ในอนาคตเราอาจจะได้ฟังฟังเขาได้ อันนี้ถือว่าเป็นคุณธรรมประจำใจของคนที่เป็นพ่อที่ดี

(๘) **แม่พระเอก** สำหรับแม่ของพระเอกนั้นถือว่าเป็นคนที่ร้ายมากขนาดเป็นคนที่คลอดลูกมาเองก็ยังสามารถนำลูกไปทิ้งได้ด้วยความรังเกียจ เป็นแม่ที่ใจร้ายมาก สังเกตจากการที่คนเป็นแม่ตำลูกตัวเองว่า

เมื่อนั้น แม่แถมเจ้า	พัดซังข้าเคียดหลาย	
กุหากถามสู้มือ	มึงนี้บ่อปากดอม	แท้นอ
ตั้งว่าเสียแเฮงเลี้ยง	มึงมาสอนยาก	แท้นอ
มึงก็อดปากต้าน	ดอมแท้อ่องความ	แดแม่
กูก็บ่อหวนฮู้แล้ว	ข้าเล่ามาเห็น	ดังนี้
คนฮู้สังดำๆ เป็นคิมมิม	ปากบ่อเป็นสันนี้	
กูก็มาซังน้ำหน้า	หุดาบกคนถ่อย ซังเด	
แม่นว่ากุเลี้ยงไว้	เมื่อหน้าก็บ่อดี	แท้นาย
กูก็เหลียวเห็นหน้า	เหิงไปแเฮงซังตีม	บักเวรเอ้ย
กูจักเอาไปไหลล่องน้ำ	เสียแล้วสว่างก็ใจ	นี้แหละ ^๔

ซึ่งคำดำนั้นถือว่าเป็นคำด่าที่รุนแรงที่คนเป็นแม่ไม่ควรตำลูกในทำนองเหยียดหยามได้ เช่นนี้ เหตุเพราะความเกลียดชัง เพราะแม่ต้องรักลูกมากกว่าการที่จะมาเกลียดลูกเพราะลูกคือคนที่ตัวเองคลอดมากับมือ

^๔ สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ท้าวกำกาดำ, หน้า ๑๗.

๔.๒ อิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำที่มีต่อชาวอีสาน

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องนำมาศึกษาคือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงอิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องเรื่องกำกาดำที่มีต่อสังคมชาวอีสาน ในทุกประเด็นหรือทุกมิติที่เกี่ยวข้องทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้ทำความเข้าใจว่าหลักธรรมและคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำจะมีอิทธิพลกับผู้คนในสังคมอีสานอย่างไรบ้าง โดยมีประเด็นที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ อิทธิพลด้านประเพณี

จากการศึกษาทั้งหมดพบว่าวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมหรือประเพณีหลายประการ สำหรับคำว่า ประเพณี คือ นิสัยสังคม หรือความประพฤติของสังคมที่กระทำซ้ำ ๆ อยู่บ่อย ๆ จนเกิดความเคยชิน^๕ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เกิดขึ้นจากความเชื่อและความคิดของคนเมื่อคนเชื่อหรือคิดอย่างไร ก็แสดงออกมาให้ปรากฏ^๖ หรือสิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี^๗ ซึ่งประเพณีในท้องถิ่นภาคอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องกำกาดำมีดังต่อไปนี้

(๑) อิทธิพลต่อประเพณีการเกิด

สำหรับประเพณีของการเกิดของชาวอีสานนั้นก็เป็นปกติคล้ายๆกับประเพณีของการเกิดของผู้คนทั่วไป แต่ในนิทานกำกาดำนี้ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับประเพณีของการเกิดไว้น่าสนใจเพราะเป็นการอธิบายถึงจุดเริ่มต้นของการเกิดตั้งแต่สามภรรยาแต่งงานกันมา แล้วเกิดไม่มีลูกก็ตกลงใจกันว่าจะไปขอลูกกับเทวดา เมื่อเทวดามีมติให้ส่งเทวดามาเกิด เมื่อเทวดาลงมาเกิดก็จะฝืนคนที่ฝืนก็คือคนเป็นแม่ เมื่อฝืนแล้วก็จะตั้งครรภ์ เมื่อตั้งครรภ์แล้วเด็กก็จะคลอดในวันที่เด็กคลอดจะมีประเพณีว่าญาติๆจะต้องมาร่วมให้กำลังใจและชื่นชมในการเกิดของเด็ก ซึ่งในวรรณกรรมเรื่องกำกาดำนี้ก็มีขั้นตอนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการเกิดตามที่ได้กล่าวมาก็คือ

ก. สองสามีภรรยาแต่งงานกันมานานแต่ไม่มีลูก เป็นเรื่องที่เกิดในตอนต้นเรื่องกล่าวถึงสองสามีภรรยาแต่งงานกันมาถึง ๗ ปีแต่ไม่มีลูก ปรากฏในเรื่องตอนหนึ่งว่า

บัดนี้ จักกล่าวถึงทะเลหะกา	ผู้ผิวเมียทุกข์ยากก่อน แผลว
ชื่อว่านางหล่าน้อย	เป็นคู่ผิวเมีย
สองก็พากันปลุก	ก่อเฮือนแปลงย้าว
สองก็พากันสร้าง	เฮือนกินดอมเพ็น
หลายพรม้า	ละดูได้ถ้ายปี
เขาก็เอากันได้	๗ ปลายขวบ มาแล้ว

^๕ พระยาอนุนามราชชน, การศึกษาเรื่องประเพณีของไทย, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน , ๒๕๐๕), หน้า ๘.

^๖ ระวีวรรณ อินทร์เหยม, “เสี้ยวสวาสดี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๙๘.

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๑๐๑

ก็บ่อมีลูกน้อย

พงษ์เชื้อสืบแนว

ข. สองสามีภรรยาปรึกษากันเพื่อไปขอลูกกับเทวดา เมื่อแต่งงานกันมานานแต่ก็ไม่มีลูก เนื่องจากว่ายังไม่มีผู้มีบุญมาเกิด โดยทำนองนี้สองสามีภรรยาจึงได้คิดถึงธรรมเนียมโบราณคือหากไม่มีลูกก็ต้องไปขอกับเทวดา ซึ่งถือว่าคติแบบนี้มีมาก่อนหรือมีมาพร้อมกับสังคมมนุษย์ในยุคโบราณ ดังปรากฏในข้อความว่า

แต่นั้น	ผัวกล่าวด่าน	ดอมแก้วมึงเมีย	เฮนั่น
	หลอนทอเป็นคนสร้างเฮือน	กินดอมเพิ่นมานั้น	
	ก็บ่อมีลูกเต้า	แทนสร้างสืบสาย	แลนอ
อันว่า	เฮฮักลูกเพิ่นนี้	ฮักเสียดายดอก	เฮียมเอ๋ย
	ก็บ่อปูนปานเหลน	ลูกคิงเฮาแหล่ว	
บัดนี้	ฮากักพากันพร้อมสี่เทียนไหว	เมื่อบนอากาศพุ้นท่อน	
เฮนั่น	ขอลูกน้อย	ดอมเจ้าเทพอินทร์	เทะนอ
เมื่อนั้น	เขากักพากันพร้อม	สี่เทียนฮ้อยคู่	
	ทั้งเข้าตอกและตอกไม้	ทูลให้เทพรุส	แท้แหล่ว
	สองก้อธิษฐานตั้ง	ปารมีทุกสิ่งจริงแหล่ว	
	สองก้อบนบอให้	ทั้งค่ายช่วยชูแต่ท่อน	
	ช่วยก้อวนเจ้า	อิศรชูช่วยอีเรียมแม	
	กับทั้งผีเงี้ยว	จักกะวาพพุ้นขอบแดน	แต่ท่อน
บัดนี้	เผื่อข้าทุกข์ยากไเฮ้	ลูกอ่อนชมฮักเจ้าเอ๋ย	
	เผื่อข้าก็ยอเทียนยก	ถวายเทพอินทร์ถึงฟ้า	
	ขอให้นาเทียนข้า	ไปเลิงถวายเกศ พุ้นท่อน	
	ข้าก็ขอลูกน้อย	ดอมเจ้าเทพอินทร์	แต่ท่อน
แต่นั้น	เทวะบุตรพร้อม	เทวะดาชูช่วยอีเฮียมเอ๋ย	
	อินทร์ก็จึงหลั่งล่าเยียม	นำขึ้นขาบถวาย	
	เมื่อนั้นเทวะบุตรเจ้า	นำไปถวายบาท	
	ก้มขาบไหว	พระอินทร์เจ้าสู่อัน	แท้แหล่ว ^๔

นับว่าเป็นคติความเชื่อโบราณของผู้คนยุคโน้นที่มีความเชื่อในเรื่องเทวดา หรืออาจจะอนุมานได้ถึงคติความเชื่อของชาวอีสานที่มีความเชื่อในเรื่องพระยาแถน พระอินทร์หรือเทวดาว่ามีจริง แม้ว่ายุคนั้นจะไม่มีพระพุทธศาสนาอยู่ก็ตามชาวอีสานก็ยังถือว่ามีความเคารพในเทวดามีการบนบานศาลกล่าวอยู่อย่างนี้เรื่อยมา ในเนื้อเรื่องก่ำกาดำก็ได้มีการแทรกคติความเชื่อนี้เข้ามาด้วย

ค. พระอินทร์ให้ลูก ต่อมาเมื่อพระอินทร์ทรงทราบเรื่องราวทุกอย่างที่เป็นการบนบานของสองสามีภรรยาแล้วก็ได้มีมติที่จะให้เทวดาผู้เป็นหน่อพระโพธิสัตว์มาเกิดกับสองสามีภรรยาเพื่อชดใช้กรรมที่ยังคงเหลืออยู่ ดังปรากฏในข้อความว่า

เมื่อนั้น อินทร์ตาเจ้า เทิงสวรค์ยศยั้ง

^๔ สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ท้าวกำกาดำ, หน้า ๒๑.

^๕ สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ท้าวกำกาดำ, หน้า ๕-๗.

	อินทร์ก็รับเอา	ชั้นธิดอกไม้ดอมเจ้าเทพอินทร์
	จึงให้เจ้าหล่าช่วย	ท้าวเทพกนิชนะรี
	กับทั้งนาง จุลละมะณี	พรำกันลงพร้อม
	พ่อก็เอาแหวนแก้ว	ฉิมมะโรงลูกประเสริฐ
	สุบใส่ก้อย	บาท้าวพระยอดอินทร์
แต่นั้น	พ่อก็สอนสั่งให้	ท้าวแห่งกนิชนะรี
	อินทร์ก็มีคำสอน	สั่งบาบุญกว้าง
ครั้งว่า	เจ้าหากเมื่อถึงห้อง	เมืองหลวงหนโลกกายพูน
ครั้งว่า	หากคิดใคร่สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองลูกเอ๋ย
อันหนึ่ง	เจ้า หากสุขอย่างสร้าง	เสวยราชเป็นพระยาที่ดี
	สอนสั่งแล้ว	ท้าวแห่ง กนิรี
	พ่อก็ยอมมอบ	พ่อพระอินทร์เป็นเจ้า
แต่นั้น	พ่อก็สุบเสื้อผ้า	ผืนหลากลายคำ
	อินตาทรงพระคุณให้	ปลุกบุญกองท้าว
	สุบสอดเสื้อ	ผืนค่าแสนค่า
	สมเสลาท้าว	กนิชนะรีวงศ์ ประเสริฐ
	กับทั้งนางหล่าแก้ว	ลงพร้อมพรำกัน
	ถึงสถานล่า	วิไชยนต์ ผาสาท
	ลมก็พัดฟาดฟุ้ง	สองเจ้าจากกัน
	นางก็ตกประเทศด้าว	เมืองเทศเปงจานที่พูน
	บาคานตก	ต่างเมืองไกลลิ่ว ^{๑๐}

ง. ประเพณีการเกิด ในการเกิดนั้นในเรื่องก่ำกาดำได้มีการเล่าเรื่องเกี่ยวกับการเกิดเอาไว้ค่อนข้างละเอียดโดยเฉพาะบทบาทของสามีนฐานะที่ต้องทำหน้าที่หลายอย่างในคราวที่ภรรยาจะคลอด ดังปรากฏในเรื่องว่า

	สิบเดือนหัด	เที่ยงมานั้น
	นางก็ปวดท้องน้อย	เลยเอ็นเฮียกผ้า
	ผ้าก็รับฟ้ามมา	โถมเจ้ามิ่งเมีย
อันว่า	ฝูงพี่น้อง	มาพร้อมสู่คน
	แต่พ่นยามดีแล้ว	บาคานเลยประสูติออกมานั้น
	ผ้ารับฟ้าวโถมน้ำ	ส่วยสี่สรลง
	กับทั้งกาสาผ้า	อาภรณ์ตุ้มหม่อนนั้น
	แม่อีกหลังแลเห็น	ก็บ่อคือคนแท้
เมื่อนั้น	ฝูงพี่น้อง	หัวขวัญชูชู้
อันว่า	ลูกท่านเจ้า	ดำป้อดปึงแท่นอ
	ส่งมาคือลิงกัง	อยู่เฝ้าปายไ้มนั้น เด

^{๑๐} สุภณ สมจิตศรีปัญญา ท้าวก่ำกาดำ, หน้า ๒.

	เขาก็แซวๆ ท้วง	หัวขวัญท้าวกำ
	ท้าวทักดาปอดปี	เสมอเพียง ปีกกาเจ้าเอ๋ย
แต่นั้น	ฝูงพี่น้อง	จากกันซบซิบ
	เฮาอย่าให้คำปิว	ฟังไปแท้ที่ได้นั้นนอ
	เขาก็อาณัติแท้	หญิงชายน้อยใหญ่
	กับทั้งฝูงลูกเต้า	มวลงพร้อมสู่คน
	เมื่อนั้นฝูงพี่น้อง	เขาเลิกราเมื่อ ^{๑๑}

อันนี้ที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นประเพณีการเกิดของชาวอีสานที่มีมาแต่โบราณกาลการเกิดของ
ก่ำกาดำนั้นเป็นการเกิดที่ ผิดแปลกเนื่องจากการเกิดมาแล้วมีผีสีดำเหมือนเด็กนิโกรหรือเจ้าเงาะ
ทำให้บรรดาญาติที่ร่วมให้กำลังใจพากันไม่พอใจและเดินทางกลับบ้านทันที

(๒) ประเพณีสู่ขอ

ในขั้นตอนการแต่งงานจะพบว่าขั้นตอนก่อนที่จะแต่งงานมีความสำคัญไม่แพ้งานแต่งงานก็คือ
การสู่ขอ ซึ่งการสู่ขอตามธรรมเนียมของคนอีสานนั้นก็คือจะต้องมีผู้ใหญ่ไปขอเป็นตัวแทนต่างหน้าไป
ขอ ถ้าไม่เช่นนั้นจะถือว่าเป็นไม่ให้เกียรติ และการเจรจาสู่ขอก็ต้องเป็นไปตามธรรมดาของการเจรจา
เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจ เมื่อได้คำตอบแล้วถึงจะตกลงถ้าไม่พอใจก็ไม่ตกลง ในกรณีของวรรณกรรม
เรื่องก่ำกาดำนั้นพระราชไมประสงค์ให้ก่ำกาดำมาเป็นบุตรเขยจึงเล่นแง่โดยการเรียกค่าสินสอดสุดโต่ง
ดังปรากฏในคำว่า

อันว่า	กาดำท้าว	ประสงค์นาง	นงท้าว
	เฮาขี้นบุฮาน	ชิปลูกแปลงสองเจ้า	
	ท่อย่าหาให้ได้	ทุกสิ่งของครนนั้นนอ	
	เงินคำมี	มากหลายจริงแท้	
อันหนึ่ง	ให้ ได้ช้างม้า	ตัวอาดพอพัน	
	นายคอซบ	สู่ตัวทั้งท้าย	
อันหนึ่ง	ให้ได้ ม้า	สรรพมิ่งทั้งมวล	
	นายควนมี	ก็ดั่งเดียวกันนั้น	
	เงินคำได้	พอแสนตราซัง	จริงเทอญ
	ฝูงหมู่ฆ่าช่วงไซ้	โดยได้ฮอดพัน	
	ฝูงหมู่บัวนางนั้น	หาให้ให้ปานนั้นจึงมาท่อนอ	
อันหนึ่ง	ให้ท่านสร้างข้าวเงิน	พร้อมข้าวคำพร้อมพรา	
	ตั้งแต่พันมาพัน	ฮอดโฮงแท้เนอ	
อันหนึ่ง	สี่เสลียวไท้	กาดำน้อยหนุ่ม	
	กูจักปูนปลุกให้	เป็นเจ้านั่งเมือง	
ครั้นว่า	ได้ดั่งนั้น	เหมือนอาชญาตรัส	
	เฮาจักปูนแต่งไป	บ่อชินคำท้าว	

^{๑๑} สุภณ สมจิตศรีปัญญา ท้าวกำกาดำ, หน้า ๑๗.

แต่นั้น	นายย่าเฒ่า	ตกใจแค้นคั่ง
	ยายก็ปากบ่อได้	เสมอแค้นคั่งขนุน
	มือเฒ่าก็พายน้ำต้าย้อย	ไหลนองย้อยยั้ง
	คิดคั่งแค้น	นำหลานน้อยกำก่า
	มันก็พาภูหล่ม	หลงครองผิดอาชญาแล้ว
	กูจักดับบาตนี้	ตายเมี้ยนมอดชีวัง
	ค่อมว่าพระยาาคาค่าแล้ว	นายฮีบโดยคำ
	ยายก็โดยราชา	พระยอดเมืองทั้งเยือน

จะเห็นได้ว่ากรณีนี้พระราชไม่ต้องการยกลูกสาวให้กำกาดำ เพราะเห็นว่ากำกาดมเป็นคนชั่วเหว่ ยากจน แคหลายคนฝ่าสวนจะทำอะไรได้ก็เลยกำหนดค่าสินสอดสูงๆไว้ก่อน คิดว่ายังไงมันคงไม่มีปัญหาหาสิ่งที่เป็นคำร้องหรือข้อเรียกร้องของตน แคสะพานเงินสะพานคำจากบ้านย่าจำสวนมาถึงพระราชวังก็เป็นสิ่งที่ผู้คนธรรมดาสามัญที่ไหนจะทำได้ อีกทั้งช่างม้าวัวควายพรอังก้อยยังเป็นเรื่องที่ยากแต่นั้นก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าคนอีสานได้ให้ความสำคัญกับเรื่องสินสอดทองหมั้นมาก เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่จะต้องสมค้ำกับการมาขอลูกสาวตัวเอง

๔.๒.๒ อิทธิพลด้านสังคม

สำหรับประเด็นต่อมาในเรื่องของอิทธิพลของหลักธรรมหรือคติธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำที่จะต้องนำมาศึกษาก็คืออิทธิพลที่มีต่อสังคม ซึ่งเรื่องหรือประเด็นที่ชัดเจนที่สุดนั้นก็ ได้แก่ เรื่องของการปกครอง เพราะถือว่าการปกครองนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญในฐานะที่ผู้ปกครองจะปกครองใครได้จะต้องเป็นคนดีก่อน

(๑) อิทธิพลต่อการปกครอง

สำหรับอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำนั้นก็มีปรากฏอยู่หลายประการ โดยเฉพาะในเรื่องจริยธรรมการปกครองที่พระอินทร์ได้สอนพระราชหลายเรื่องซึ่งถือว่าเป็นหลักจริยธรรมสำหรับการปกครองในเชิงพุทธ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ชนชั้นปกครอง ในวรรณกรรมกำกาดำได้กล่าวถึงบุคคลผู้เป็นชนชั้นปกครองว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ประกอบด้วย กษัตริย์ (พระยาพาราณสี) ราชนาง ขุนนาง มเหสีเอก มเหสีรอง ธิดาเจ้าเมือง กวีได้สะท้อนสถานภาพทางสังคมของบุคคลที่อยู่ในชนชั้นปกครองว่า คนเราแม้จะดำรงสถานภาพสูงส่งเพียงใด ถ้าไม่ไตร่ตรองก็สามารถหลงผิดได้เยี่ยงคนทั่วไป

ชนชั้นผู้ถูกปกครอง ชนชั้นผู้ถูกปกครองประกอบด้วย คหบดี พ่อค้า ประชาชน ชนชั้นผู้ถูกปกครองมีบทบาทเป็นตัวประกอบเชื่อมโยงภายในเรื่อง ในเรื่องกวีได้กล่าวถึงกำกาดำที่เป็นชนชั้นผู้ถูกปกครองและสุดท้ายก็ได้เป็นชนชั้นผู้ปกครอง เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมที่มีอยู่ภายในตัวบุคคลมากกว่าชาติกำเนิด

(๒) คุณธรรมเบื้องต้นของผู้ปกครอง

ก. มีศีล ๕ การที่จะเป็นผู้ปกครองที่ได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีศีลเป็นหลัก ศีลในที่นี้ก็คือ “คุณแก้วห้าประการ” ได้แก่ ศีล ๕ เป็นเบื้องต้น คือ ศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต ศีลข้อที่ ๒ อทินนาทาน

ศีลข้อที่ ๓ กาเมสุมิจฉาจารา ศีลข้อที่ ๔ มุสาวาทา ศีลข้อที่ ๕ สุราเมรัย^{๑๒} นอกจากนั้นผู้ปกครองต้องไม่เป็นผู้ที่โมโหง่าย และไม่เป็นผู้มีความโลภเกินประมาณ มีจริยวัตรที่งดงามด้วยการทำบุญตักบาตร วันพระวันศีลก็เข้าวัดฟังธรรมอย่าได้ขาด ดังคำสอนที่ว่า

อย่าได้	โมโหด้วย	โลภโลบล่าย	
ให้ค่อย	คิดต่อตั้ง	คุณแก้วห้าประการ	นั้นเนอ
	อึ้งคำเข้า	ให้ใส่บาตรอย่าโลพอเอย	
	กองบุญมัน	แผ่ผายเมือหน้า	
	วันศีลให้	ฟังธรรมอย่าขาด	
	ศีลห้าให้	จำไว้อย่าไล	พ่อเนอ ^{๑๓}

ข. ห้ามรังแกผู้ด้อยกว่า ประการต่อมา ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ที่มีใจเมตตาไม่เบียดเบียนผู้ที่ด้อยกว่า หรือเบียดเบียนประชาชนให้ได้รับความเดือดร้อน

อันหนึ่ง	อย่าเบียดเบียน	ฝูงหมู่คนทุกซ์
มันจัก	เป็นอนตาย	ตอบจนจำใกล้ ^{๑๔}

ค. บทบาทของผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง

วรรณกรรมเรื่องกำกาดำได้สะท้อนให้เห็นว่าชนชั้นผู้ถูกปกครอง แสดงความเคารพและยกย่องบุคคลในชนชั้นปกครอง เช่น พลเมืองใช้คำแทนตนเองกับกษัตริย์ ชุนนาง ว่า “ข้า” “ม่อนข้า” “ข้าธุลี” “ข้าน้อย” “ผู้ข้า” จะเห็นว่าสรรพนามที่พลเมืองใช้แทนตนเองล้วนแต่เป็นคำที่นอบน้อม ถ่อมตน กวีสะท้อนให้เห็นว่าแม้แต่คำพูดที่บุคคลใช้พูดจากันในสังคม ยังต้องมีการเลือกใช้คำที่เหมาะสมกับสถานภาพของบุคคลที่กล่าวถึง ตลอดจนสะท้อนว่าสังคมไทยมีการวางตนให้ถูกต้อง กาลเทศะและบุคคล

เนื้อหาของวรรณกรรมกำกาดำก็ยิ่งได้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมประกอบด้วยบุคคลหลายเผ่าพันธุ์ สังเกตได้จากเวลาทีมงานพรสพชาวบ้านที่ออกมาเที่ยวงาน กวีได้กล่าวถึงบุคคลเผ่าต่าง ๆ เช่น พวกลาว พวกลัวะ แวก จีน ฮ่อ เป็นภาพสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่ผู้คนต่างมาพบปะสังสรรค์ และร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน

๔.๒.๓ อิทธิพลด้านความเชื่อ

ในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำมาทั้งหมดแล้วพบว่ามีความเชื่อทั้งในส่วนของพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ฮินดูและความเชื่อท้องถิ่นปรากฏอยู่ดังต่อไปนี้

(๑) ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์

คำว่า “นรก” มาจากคำบาลีว่า “นิรยะ” แปลว่า สภาพที่ไม่มีความเจริญ สภาพที่ไม่มีความสุข สภาพหรือภูมิที่ไม่มีความยินดี ไม่มีความเบาใจ นรกคือภูมิเป็นที่เสวยทุกข์ของคนผู้ทำบาปตายแล้วไปเกิดเป็นแห้วแห่งความทุกข์ไร้ซึ่งความสุขและความเจริญ เป็นภาวะที่ร้อนรน

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๗๒.

^{๑๓} สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ท้าวกำกาดำ, หน้า ๒๐.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

ที่เรียกว่า “นรก” พระพวกที่ไปตกนรก เป็นคนชนิดที่ต้องตกต่ำปราศจากความอิจฉา ปราศจากความชื่นชม ก็พวกที่เป็นเนรยิกสัตว์ (สัตว์นรก) พากันเข้าไปในนรกนั้นด้วยกรรมของตน ทุกคติภูมิแห่งนี้ เลวกว่าภูมิทั้งปวงในกามธาตุ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า นรก นรกคือแดนหรือภูมิที่เชื่อกันว่า ผู้ทำบาปจะต้องไปเกิดและถูกลงโทษ โดยปริยายหมายถึง แดนที่มีแต่ความทุกข์ทรมานเป็นโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ล้วน ปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิง สัตว์ผู้ไปเกิดอยู่ในโลกนรกนั้นไม่มีความสุข แต่สักกนิทหนึ่งเลย

นรกตามที่อยู่กันอยู่ เป็นเรื่องที่จะได้รับหลังจากตายแล้ว แม้ศาสนาอื่นก็ว่าอย่างนั้นนรกในพระพุทธศาสนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งในสังสารวัฏคือ การเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงหมุนขึ้นหมุนลง เรื่องโลกหรือจักรวาล เป็นสิ่งที่ห้ามไม่ควรคิด ในทรรคนะของพระพุทธเจ้าส่วนหนึ่งนรกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล เป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ในชีวิตนี้สำหรับสามัญชน แม้จะยังพิสูจน์ไม่ได้ว่านรกตั้งอยู่ที่ส่วนใดของจักรวาล แต่หลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ของแต่ละศาสนามีอิทธิพลต่อแนวคิดและวิถีชีวิตของศาสนิกชนมาก เรื่องนรกมีอิทธิพลทำให้บุคคลงดการกระทำที่ไม่ชอบธรรมนั้นเสีย เรื่องนรกมีอิทธิพลทำให้บุคคลงดการกระทำที่ไม่ชอบธรรมได้ในบางกรณีอย่างนั้นนรกในฐานะที่เป็นภพหรือภูมิ มันจะเหมือนกับชีวิตในโลกนี้ไม่ได้ ถ้าเหมือนกันก็ต้องมองเห็นด้วยตา มันเป็นภาพชีวิตคนละแบบกับโลกมนุษย์ จึงอาจจะซ้อนกันอยู่ที่ตรงไหนก็ได้ อาจจะอยู่ในโลกมนุษย์นี้ แต่อยู่คนละมิติ จึงไม่สามารถมองเห็นด้วยตา

คำว่า “สวรรค์” มาจากคำบาลีว่า “สัคคะ” แปลว่า โลกที่เลอเลิศเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันน่าปรารถนาน่าใคร่ สวรรค์คิดโลกทั้งดงามเลอเลิศเพียบพร้อมด้วยสิ่งที่ดี และสิ่งที่เป็นบุญ

สวรรค์ตามที่อยู่กันอยู่โดยสามัญสำนึก หมายถึง สถานที่ที่คนทำความดีไว้จะต้องไปเกิดหลังจากตาม ในพระพุทธศาสนาถือเป็นส่วนหนึ่งของสังสารวัฏเช่นเดียวกับนรก สัตว์โลกผู้ยังมีกิเลสต้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏนี้ ทำดีเมื่อตายไปย่อมเกิดในสวรรค์ พอทำชั่วในแดนสวรรค์เมื่อตายลงก็จะกลับมาเกิดในแดนมนุษย์หรือนรกอีก หมุนเวียนขึ้นลงอย่างนี้ แต่จำนวนประชากรในสวรรค์มีน้อยมาก เพราะสวรรค์เป็นดินแดนพิเศษ สัตว์ในภูมิอื่นต้องทำบุญมากพอสมควรจึงจะไปเกิดในสวรรค์ได้ สัตว์ที่จุติจากอบายภูมิและมนุษย์ภูมิมีโอกาสไปเกิดในสวรรค์น้อยมาก ในขณะที่สัตว์ที่จุติจากสวรรค์มีโอกาสมาเกิดในอบายภูมิและมนุษย์ภูมิมากกว่า “...สัตว์ที่จุติจากเทวดาแล้วจะกลับมาเกิดในพวกเทวดา มีน้อย โดยที่แท้สัตว์ที่จุติจากเทวดาแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเปรตวิสัย มีมากกว่า...”

ในเรื่องก่ำกาดำ ได้กล่าวถึงแดนนรกโดยมีรายละเอียดพอสมควรว่า ทำกรรมชั่วเช่นไร จึงต้องได้รับผลกรรม ดังจะเห็นได้จากตอนที่เทวบุตรได้พาพราหมณ์พ้อพระอินทร์ลงไปดูแดนนรก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อันว่า โยโสผู้หมอบท่าย	คนถ้อยปางนั้น
บ่อแม่้นบุคคละผู้ใด	ใครผู้อื่นเลย
ก็หากแม่้นเทวทัตทำว	คนถ้อยผญา นั้นแล้ว
อันว่า สองข้าเจ้า	เอากันเป็นคู่กันนั้น ^{๑๕}

^{๑๕} สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ท้าวก่ำกาดำ, หน้า ๒๓.

ครั้นว่าจุติแล้ว ลงไปในหม้อแผ่นแดง พุ่นแล้ว^{๑๖}
 ส่วนความเชื่อเรื่องสวรรค์ นั้นถือว่าเป็นดินแดนที่ทุกคนใฝ่ฝัน สถานที่ที่รื่นรมย์น่านับการ
 เป็นความสมบูรณ์ที่สุดของชีวิต ปราศจากความทุกข์ยาก ปราศจากความหิวกระหาย และปราศจาก
 ความไม่สมบูรณ์แห่งชีวิตทั้งทางวัตถุและจิตใจ ดังความต่อไปนี้

อันหนึ่ง เพนตั้งราชาท้าว	พระยาหลวงพระยามาส
ปางพระเทพไท	ฟิงท่อน บ่อนกระจวนแท้แหล่
อันดวงสนิพหน้า	นางแพยศยั้ง
เถิงขบเข้า	ระดูตั้งถ่ายปี
นางก็อธิษฐานตั้ง	บารมีดวงประเสริฐ
ก็จึงฮ้อนที่นั่งเจ้า	สวรรค์ฟ้าพ่อพระอินทร์นั้นแหล่
อินทร์ก็จงใจต่าน	ประสงค้ใจกลอยกล่าว
สนุกม่วนเหล่น	ดอมน้องนารถทะแพง ^{๑๗}
เมื่อนั้น อินทร์ตาเจ้า	เทิงสวรรค์ยั้ง
อินทร์ก็รับเอา	ชั้นธิดอกไม้ดอมเจ้าเทพอินทร์
จึงให้เจ้าหล่าช่วย	ท้าวเทพกนิชนะรี
กับทั้งนาง จุลละมะณี	พร้ากั้นลงพร้อม
พอก็เอาแหวนแก้ว	ธัมมะโรงลูกประเสริฐ
สุบใส่ก้อย	บาท้าวพระยอดอินทร์ ^{๑๘}

(๒) ความเชื่อเรื่องเทวดา

ในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำนั้นได้อธิบายถึงเทวดามีอยู่จริงแล้ว นอกจากนั้นยังได้อธิบายว่าเทวดาคือพระอินทร์ได้ลงมาเพื่อช่วยเหลือผู้มีบุญได้ด้วย ดังปรากฏในกรณีของพระอินทร์ที่คอยช่วยเหลือกำกาดำอยู่ตลอดเวลาเมื่อกำกาดำต้องการที่จะให้ช่วยก็ลงมาช่วยเพื่อเนรมิตเมืองและทรัพย์สินสมบัติให้เพื่อที่จะไม่ต้องอายพระราชาที่เรียกค่าสินสอดแพงเกินกว่าความเป็นจริง ดังปรากฏใจข้อความนี้ว่า

เมื่อนั้น โพิธสัตว์ท้าว	ก็เอาแหวน
สุบใส่ก้อย	ยอชี้แก่งไกว
ท้าวก็ยอมมือน้อม	ทูนหัวเหนือเศศ
บาก็กวัดแก่งชี้	ลงน่านาคหลวง
เมื่อนั้น ฮ้อนที่นั่งเจ้า	นาคใหญ่่นาโค
นาคจึงนิระมิตรเป็นคน	มามอบถวายนเจ้า
แต่นั้น โพิธสัตว์เจ้าก็กวัดแก่ง	ชี้มือเทิงอากาศ
ก็ฮ้อนที่นั่งเจ้า	พระยาฟ้าสู่แดน
อันหนึ่ง ฮ้อนที่นั่งเจ้า	พระยาแถนฟ้าคั่น

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๑๘} อ้างแล้ว, หน้า ๗.

พระก็ตกแต่งพร้อม	พลลั่นล่งลงถิ่นหลวงเจ้าแฉนล่อ
แฉนหล่อแฉนก่อฟ้า	เจ้าช่วงสนามหลวง
พระยาแฉนก็แจนแจจัด	ปาวพลลงพร้อม
แฉนหลวงเจ้า	ช้างใหญ่งาฮี้
ก็ลงแฉนวีเจ้าอยู่หัว	เมืองปายด่านก็ลง
ชื่อว่าโฮงผ่านฟ้า	ลงพร้อมพรำกัน
แฉนเถือกเจ้า	ช้างใหญ่พายวัน
แฉนก็ทันกัน	ลงคืบเค็งลง
พร้อม คืบๆ	ก้องเสียงสนั่นกายบน พุ้นเยอ
เคงๆ เสียง	ท้าว บนกายฟ้า
คืบๆ ก้อง	พลมากพระยาแฉนพุ้นเยอ
เคงๆ เสียง	นีนันคูงฟ้า
เหมือนดังลมล่งต้อง	ตีฟาดเขาเสมร พุ้นเยอ
ควงบนบด	มดมัวมีแจ้ง
เถิงสถานใต้	ธรณีเพียงฮาบ
แฉนก็เขาจอดหยั่ง	พลลั่น อะเนกนอง
เคงๆ ฮ้อง	ช้างใหญ่พายวัน พุ้นเยอ
เสียงน้นเนือง	คืบเคงเหลือล้น
อันว่า อัสสาม้า	อาชาไนย ฮ้องแห่นๆ
แห่นๆ ฮ้อง	เสียงห้าวนี้่น
เคงๆ ก้อง	เทิงบนดังสนั่น พุ้นเยอ
คืบๆ ก้อง	เสมอฟ้าล่งบน
อถาตะหา	ในกาละนั้น
แฉนหลวงเจ้า	พระยาเมืองฟ้าคืบ
พระก็ไปขาบไหว	บาท้าวกำกา
เมื่อนั้น ฮ้อนที่นั้งเจ้า	อินตาตนพ้อ
พระก็จิงตรัสส่องแจ้ง	เห็นท้าวกำกาแท้ตาย
เมื่อนั้น อินท์กษัตริย์เจ้า	เลยลงเฮื้อฮีบ
ก็จิงเถิงแก่นแก้ว	บาท้าวกำกา
อินท์ก็มีคำด่าน	ขานบาถามเหตุ
เจ้านี้ทุกขโศก	ฮ้อนสังแท้เยี่ยงใด นี่เด
เมื่อนั้น กาดำน้อย	ไซคำเว้าพ้อ
ท้าวก็ไซเจื่อนถ้อย	จาต้านพ้อตน
บัดนี้ ข่อยก็คิดอยากตัดส่องแจ้ง	ในโลกสงสารเจ้าเอ๋ย
บ่อแก้วสอระฎาน	ทิพส่อง หวนเห็นแจ้ง
อันหนึ่ง ข่อยก็คิดอยากทรงอยู่สง	เสวยราชเป็นพระยาแท้ตาย

	คิดใคร่มีบัวนาง	อยู่เฝือแฝงข้าง
อันหนึ่ง	ข่อยก็คิดใคร่ได้	เยื่อเงินพร้อมเยื่อคำแสนโกษฐ์จริงตาย
ขอให้	พระพ่อเจ้า	ภูษาแท้โศคผาย แต่ท่อน
	บาก็ไขคำต้าน	จระจา ทุกสิ่ง
	บาก็ไขเงื่อนถ้อย	จาต้านสู่อัน
แต่นั้น	พระยาอินทร์เจ้า	พระยาแสนพร้อมพรา่ กันนั้น
	กับทั้งพระยานครเจ้า	มาพร้อมพรา่กัน
เมื่อนั้น	อินท์กัณนิระมิตรพร้อม	เวียงแก้วก่อหิน
	แสนกัณนิระมิตรพร้อม	มุงหอผาสาท
	เป็นแผ่นแก้ว	เหลือนั่นแล้วพอกคำ
	พื้นลวดแก้ว	เป็นแผ่นมะณีเขียว
	ทองแดงมุง	เฮื้อเฮื้องดูถ้วน
	ฝาก่อตั้ง	คำพอกกลายเครือ
	ลายสนทั้ง	ลายเครือสอดกัน
	ดุงามเหลื่อม	แสงใสสุริเยต
	คือดั่งแสง	สุริเยตขึ้นยามเช้า
เมื่องาย	อินท์กัณนิระมิตรสร้าง	เยื่อเงินหลังใหญ่
	ทุกที่ได้เยื่อ	คำพร้อมพรา่กัน
	มีทั้งพื้นลวดแก้ว	มุงแผ่นกระดานหิน
	ผายๆมุง	แผ่นทองเลยแล้ว
แต่นั้น	นาคกัณนิระมิตรให้	เอาเครื่องของงาม
	เต็มเยื่อหลวง	สู่หลังเพียงพร้อม
	อินท์กัณนิระมิตรให้	สวนอาศุอุทยาน
	มีวันเหลือ	เปรียบพระอินท์เมืองฟ้า
	นาคกัณนิระมิตรได้	เอาของมาปลูก
	สรรพสิ่ง	ถ้วนสู่อัน
	สรรพสรรพพร้อมมวน	มีทุกสิ่ง
	ฝูงหมู่สัหมวาน	พร้อมมีแท่นสู่อัน
อันว่า	กาละพฤกษ์ผ้า	กาสาทั้งเทศก็มี
	เครื่องทิพพร้อม	เหลือนั่นอะเนกนง
	เดียรดาดลั่น	สุดชั่วตาคอย
	สอนลอนเลียน	ถ้วนถ้วนชะล้าย
	อถาทา	ในกาลเมื่อนั้น
	เค่งๆ พร้อม	พลแสนหลายมาก
	ฝูงหมู่ช้างและม้า	สะเทือนอื้อคั่นเค่ง ^{๑๙}

^{๑๙} สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ท้าวท่ากาดำ, หน้า ๑๘.

จากข้อความที่ยกมาวาทะนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องกำกาดำนี้มุ่งให้ผู้อ่านได้เห็นว่าคนในยุคนี้มีความเชื่อในเรื่องเทวดาว่า (๑) เทวดามีอยู่จริง (๒) ผู้เนืองกับเทวดา (อมนุษย์) ก็มีอยู่จริง (๓) เทวดาและอมนุษย์เหล่านั้นมีฤทธิ์สามารถที่จะเสกให้สิ่งต่างๆเกิดขึ้นได้จริง เป็นความเชื่อที่เน้นย้ำว่าเทวดาและสวรรค์ที่เป็นที่อยู่เทวดานั้นมีอยู่จริง

(๓) ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายอนาคต ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำนายเหตุการณ์ในอนาคต ได้แก่ โหร คำทำนายของโหรเป็นความจริงที่ผู้ถือจะต้องเชื่อ

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมกำกาดำ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องความฝัน และทำนายฝัน เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน แม้ในปัจจุบันความฝันก็ยังมียุทธิพลเกี่ยวพันอยู่กับชีวิตประจำวันของคนเรา สังคมไทยถือกันว่า “ความฝัน” เป็นการสะท้อนถึงสิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินในอนาคต เช่น คนที่ฝันว่าถูกรัด ก็ถือกันว่าจะได้เนื้อคู่ ฝันว่าถูกควักลูกตา จะเสียของรักหรือเคราะห์ร้าย เป็นต้น

การฝันเป็นการนึกเห็นเรื่องราวเวลานอน โบราณจำแนกไว้ ๔ ลักษณะ คือ

๑) บุพนิมิต คือ ฝันเป็นกลางบอกเหตุล่วงหน้า

๒) จิตนิรณ คือ ฝันเพราะใจเป็นห่วงหรือพะวงอยู่

๓) เทพสังหรณ์ คือ ฝันเพราะเทวดามาตลใจ

๔) ธาตุโมก คือ ฝันเพราะธาตุ ๔ ภายในร่างกายกำเริบ เช่น กินมากไป หรืออาหารไม่ย่อย วรรณกรรมเรื่องกำกาดำสะท้อนความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน ธรรมดาของผู้มีบุญมากจะมาถึงอภิสันติ มารดามักจะฝันเห็นนิมิตที่เป็นมงคล กรณีของกำกาดำก็เช่นเดียวกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ที่จะต้องปรากฏกลางบอกเหตุล่วงหน้า ดังปรากฏในวรรณกรรมตอนที่ว่าด้วย

คนที่เป็นภรรยาตกลงคืนก็ฝัน ต่อมาเมื่อสองสามีภรรยาได้ไปนอนกับเทวดาแล้วก็กลับมาบ้านตกกลางคือฝ่ายผู้เป็นภรรยาก็ฝันไปว่าแก้วไพฑูรย์เสด็จเข้าปากแล้วเสด็จออกจากรั้วก็ลอยหนีไป นางก็สะดุ้งตื่น ดังปรากฏในข้อความว่า

บัดนี้	จกกล่าวถึงนางหล่อน้อย	ลูกไพร่ชาวเมืองก่อนแล้ว
	นางก็นอนคิดฝัน	อ่าวคั่นคี้อย
	นางก็ฝันว่าไพฑูรย์แก้ว	คำนิลลูกประเสริฐ
	เสด็จเข้าปาก	อมแล้วเล่ากลืน
	พอเมื่อกลืนลงแล้ว	พอคราวเสด็จออก
	ตกอยู่ค้างมือเจ้า	แจ่มพระนางแท้แล้ว
	นงก็กำเอาได้	แปนมือหงายเบ้ง
	แก้วเสด็จหนีจากแล้ว	ไปหน้าฮ้างเฮือง
เมื่อนั้น	นางนารณน้อย	จ่มว่าเสียตายเด่น
แห่งว่า	กุหากำเต็มแอง	บ่อให้มันหนีได้ ๒๐

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านางจะได้ลูกผู้มีบุญแต่นางก็ไม่สามารถรักษาบุตรผู้มีบุญนั้นไว้ได้ เพราะเหตุอะไรบางอย่าง แม้ว่าในฝันนางจะรู้สึกเสียดาย แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้นเลย

การแก้ความฝัน เมื่อนางฝันแล้วตื่นมานางก็ได้แก้ความฝัน คือการเล่าความฝันให้กับสามีได้ฟัง ดังปรากฏในข้อความว่า

ความว่า	นางฝันแล้ว	ไสยาเลยตื่น	
	นางก็จำจ้อไว้	เลยแก้ต่อผ้า	
	ข่อยก็ฝันคืนนี้	ดูแคลนฝันหลาย	เอี่ยมเอ้ย
	ฝันว่าลูกประเสริฐแก้ว	ดำปี่บ่อห่อนเห็น	เจ้าเอ้ย
	แก้วก็ยั้วระยาดแท้	เข้าปากเลยอม	
	ว่าตายอมไปมา	ลวดกลืนลงท้อง	
	พอคราวแล้ว	ดวงมณีเสด็จออก	
	ตกอยู่ค้างมือข่อย	ลวดกว่าตาย	
	ข่อยก็กำเอาได้	แปนมือหงายเบ้ง	
	แก้วเสด็จหนีจากข่อย	ไปแล้วสูงเฮือง	เจ้าเอ้ย
	แก้วก็เอื้องสูงแจ้ง	เสด็จไปเอื้องเอือ	
	ยามเมื่อยยังอยู่	ดำปี่บ่อใส	
	ข่อยก็ฝันว่าเสียดายแก้ว	ที่เกิดดอมตนแท้แหล่ว	
	พอเมื่อจระจาแล้ว	สุริโยไสส่อง	
	แสงส่องแจ้ง	ดวงฟ้าสูงจวน	
	แต่นั้นผ้าแก่นแก้ว	มีใจชมชื่น	
	อันว่าเฮาจักได้ลูกน้อย	บาท้าวชื่นชม ^{๒๑}	

๔.๒.๔ อิทธิพลในด้านการดำเนินชีวิต

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษาก็คือ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงอิทธิพลของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำที่มีต่อสังคมชาวอีสานด้านการดำเนินชีวิต ซึ่งมีรายละเอียดที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

(๑) อิทธิพลในด้านการรักษาศิล

การรักษาศิลเป็นเรื่องที่วรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำต้องการที่จะเน้นย้ำมากโดยเฉพาะเรื่องการรักษาศิลเพื่อความเป็นผู้ที่มีคุณความดี เป็นผู้มีศีลมีธรรมเป็นที่น่ายกย่องของคนทั่วไป กำกาดำได้สอนให้ผู้คนรักษาศิลไว้ในหลายแห่งเป็นต้นว่า

วันนี้	มันหากเป็นวันอุโบสถแท้	วันศีล ๑๕ คำ	
	กูก็ซิหนีไป	หาฮีตครองกุแท้	
	กูซิเก็บดอกไม้	ถวายนางลุน	ก่อนแล้ว
เมื่อนั้น	ยายย่าเฒ่าด้าน	สั่งบาคาน	
	มึงก็นอนอยู่เฝ้าเือนย้าว	อย่าหนีแท้เนอ	

^{๒๑} อ้างแล้ว, หน้า ๑๒.

มึงอย่าไปเที่ยวเล่น	กังบ้านเพ็นซิเห็น	
ครั้งว่า เขาเห็นแล้ว	เขาชีว่าคนขวาง	บักเวอร์เอ้ย
เขาชีพันหัวเสีย	ใส่แพไหลน้ำ	
ค่อมว่ายายสั่งแล้ว	เลยฮีบลงเหือน ^{๒๒}	

แสดงให้เห็นว่าย่าจำสวน และนางลุน รวมถึงชาวเมืองทุกคนหรือโดมากในยุคสมัยนั้นมีคติหรือจารีตที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีลในทุกวันพระ คือการรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีลอย่างเคร่งครัด เป็นธรรมเนียมที่มีการปฏิบัติกันสืบมา และหากจะพิจารณาถึงธรรมเนียมของชาวอีสานที่เป็นชาวพุทธที่มั่นคงโดยมากก็จะนิยมเข้าวัดทำบุญในทุกวันพระวันโกน คือการเข้าไปรักษาศีลเจริญภาวนาหรือการให้ทาน โดยเฉพาะการรักษาศีลนั้นชาวอีสานนิยมรักษาศีล ๘ ในวันอุโบสถอย่างเคร่งครัดเพราะเห็นว่าการรักษาอุโบสถศีลนั้นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดบุญมากและเป็นแนวทางในการพัฒนากาย พัฒนาจิต และเจริญสติปัญญาให้กับตนเองได้

(๒) **อิทธิพลในด้านการให้ทาน** การที่จะเป็นคนดีได้นั้น โดยเฉพาะการเป็นชาวพุทธที่ดีนั้น นิทานก่ำกาดำได้ระบุว่าจะต้องเป็นผู้อุดมไปด้วยการให้ทานคือการหมั่นเป็นผู้ให้ ไม่ใช่เป็นแต่ผู้รับเพียงอย่างเดียว ดังปรากฏในคำว่า

อินข้าเล่าตำนาน	สอนสั่งบาคน	
อันว่า กองบุญผาย	ทอดทานเทให้	
ท้าวหากจักสวัสดีลัน	ยีนยวายศยั้ง	จริงตาย
บุญมากลัน	เหลือแผ่นอสงไชย	
อยู่ท่างเทของผาย	ทอดทานลือไเฮ้ ^{๒๓}	

และเมื่อนำมาพิจารณาถึงการทำบุญหรือความเชื่อของชาวอีสานจะพบว่าชาวอีสานนั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและนิยมทำบุญให้ทานในโอกาสที่สำคัญๆ เสมอๆ โดยเฉพาะการทำกองบุญนั้นถือว่าการให้ทานที่ให้ผลมาก ดังนั้น ในการทำบุญที่ยิ่งใหญ่แต่ละครั้งชาวอีสานจึงนิยมทำบุญด้วยการสร้างกองบุญถวายพระสงฆ์เป็นประจำ เพราะเชื่อว่าได้บุญมากนั่นเอง

๔.๓ คุณค่าของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำ

สำหรับการศึกษาในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำมาทั้งหมดเราจะพบว่า ในวรรณกรรมอีสานเรื่องก่ำกาดำให้คุณค่ากับผู้ศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ คุณค่าต่อตนเอง

ในฐานะที่เป็นคนอีสานหรือไม่ใช่คนอีสานแต่เมื่อหันมาศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้แล้วย่อมจะสามารถที่จะนำเอาหลักธรรมที่แทรกอยู่ในเรื่องไปปฏิบัติได้ดังต่อไปนี้

(๑) **หลักกรรม** คือ เมื่ออ่านนิทานเรื่องนี้แล้วย่อมมองเห็นได้ว่าคนเราไม่ควรประมาทในชีวิตโดยเฉพาะเรื่องกรรมเวร ที่แม้ว่าจะเป็นพระโพธิสัตว์ท่านก็ยังมีกรรมต้องลงมาใช้กรรมใช้เวรจนกว่าจะหมดกรรม หลักกรรมของพระพุทธศาสนาที่แทรกอยู่ในเรื่องก่ำกาดำนี้นสอนให้เราเห็นว่าทุก

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๒๓} อ้างแล้ว, หน้า ๑๕.

สิ่งอย่างล้วนเป็นไปตามกรรม ล้วนเป็นไปตามกฎของธรรมชาติก็คือทำดีย่อมได้ดี ทำกาต่อก็ดี ย่ำจำสวนก็ดี นางลุนก็ดี พ่อของกำกาดำก็ดีล้วนเป็นผู้ที่มีจิตใจดีและทำแต่ความดี เมื่อทำความดีก็ย่อมได้รับผลดี ผิดกับคนที่ทำแต่ความชั่วเช่น หมอดู และแม่ของกำกาดำก็ต้องได้รับผลแห่งกรรมเป็นเรื่องราวธรรมดา ซึ่งตัวละครหรือเรื่องราวของดกำกาดำได้สอนให้สังคมหรือผู้อ่านรู้ว่าทุกคนเกิดมาล้วนมีกรรม ไม่มีใครหลีกเลี่ยงเรื่องกรรมที่ทำมาได้

(๒) หลักความเชื่อ ประการต่อมาของการศึกษาเรื่องกำกาดำก็คือคุณค่าในเรื่องของการรู้จักและเข้าใจในเรื่องของความเชื่อที่ว่าความเชื่อที่ถูกต่อนั้นคืออะไร และมีขอบเขตในเรื่องใดบ้างโดยความเชื่อในกำกาดำก็คือ เชื่อแบบชาวบ้าน คือเชื่อเรื่องโชคชะตาและเทวดา และเชื่อแบบพระพุทธศาสนาที่เชื่อเรื่องกรรมและการกระทำรวมถึงเชื่อในเรื่องความดีงามที่ได้ทำไป เป็นต้น การศึกษาเรื่องกำกาดำย่อมทำให้เราได้เห็นถึงการมีความเชื่อที่ถูกต้อว่าสามารถที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้ เช่น ความเชื่อของพ่อของกำกาดำที่เชื่อว่าลูกเป็นผู้ที่มีบุญสักวันลูกจะต้องได้รับผลแห่งความดีที่ทำได้

(๓) หลักการทำบุญ สำหรับการศึกษา เรื่องกำกาดำนั้ย่อมทำให้เราเข้าใจถึงหลักการทำบุญที่กำกาดำสอนชาวเมืองอยู่เป็นประจำว่า การทำบุญนั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์กับชีวิตของคนเราได้ ซึ่งการทำบุญที่ปรากฏในนิทานเรื่องกำกาดำก็คือ การรักษาศีล การให้ทาน โดยเฉพาะการทำกอบบุญถวายพระเป็นต้นนั้นถือว่าเป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่

เมื่อศึกษาเรื่องกำกาดำจนถึงที่สุดแล้วผู้วิจัยเห็นว่าย่อมก่อให้เกิดปัญญาและความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องนั้นไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์กับชีวิตของตนเองได้

๔.๓.๒ คุณค่าต่อสังคม

เนื่องจากวรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำนั้ สามารถที่จะเป็นให้คุณค่ากับสังคมในแง่ของการที่วรรณกรรมอีสานเรื่องกำกาดำนั้ มีหลักการสำคัญในการปกครองผู้คนภายใต้ปกครองได้อย่างมีความสุข เนื่องจากว่ามีหลักการด้านการงานเพื่อยังผลให้สำเร็จ และมีหลักการเรื่องของการจัดการความรู้และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยเฉพาะเรื่องของการสร้างความสามัคคีและการเป็นผู้ที่รู้จักให้ คือให้ความเข้าใจและเสียสละนั่นเอง